عمر کمال خان

کلیات شاہ عظیم

شاہ عظیم اُنیویں صدی دے ناموں شاعر ہن پر ایں صدی دے پہلے پنجاہ سالاں وچ لوک ادب تے شاعری دی طرف جیہڑی ساڈے کولوں غفلت تھئی ہے، اوندی وجہ نال اساں جیویں پچھلی صدی دے بہوں سارے لوک ادیباں شاعراں کُوں بُھل گئے ہیں۔ ایویں اوہناں کوں وی اساں بُھل گئے ہاسے تے ہُن تائیں کہیں ادبی تذکرہ وچ وی اوہناں دا ذکر نہ ہائی جد کہ پنجاب دے چار پنج جنوبی ضلعیاں وچ دیہات دے لوکاں کوں شاہ عظیم ہوریں دیاں واراں کتھائیں کتھائیں یاد ہن۔ میں 1970ء دے ڈہاکے وچ جیہڑے ویلے نواب مظفر خاں شہید ملتانی دی حیاتی اُتے کم پیا کریندا ہم تاں جیہڑے ویلے مَیں نواب شہید دی زندگی دے اُتے شعری مواد اکٹھا کرنا شروع کیتا تاں میڈا وی شاہ عظیم ہوریں نال تعارف تھیا پر ایہہ تعارف صرف ناں دی حد تک، اوہناں دا جھنگ نال تعلق دی حد تک، تے کُجھ پوڑی مظفر خان دے بندال دی حد تک تھیا۔

پچھلے سال (1990ء) سعید بُھٹا ہوریں نال ملاقات تھئی تے اوہناں دا شاہ عظیم دی پھول وچ جذبہ ڈیکھ کے میکوں یقین تھیا کہ منزل دے نیڑے پہنچ گئے ہن۔ اوہ ثابت قدم ڈُونگھے کھوجی نظرے جو گولیندے گولیندے میں ناچیز تک وی اپڑے۔ گالھیں کریندیاں پتہ چلیا کہ جیہڑے شخص نال وی شاہ عظیم دا تھوڑا جیہا تعلق اوہناں کوں معلوم تھئے، اوتھے اوہ پہنچے ہن۔ ہیں کوں تحقیق آہدے ہن۔ سعید بُھٹا ہوریں دی تحقیق دے مطابق پوڑی مظفر خاں ڈوواری چھپی ہائی، جیں دے وِچوں ہِک واری ایکوں صابر ملتانی ہوریں وی چھپوائی ہائی۔ ایہہ مولوی صابر ملتانی سرائیکی زبان دیاں کئی کتاباں دے ناشر ہن تے ایندا حوالہ ''سرائیکی کتابیں'' از علامہ سیٹھ محمد عبید الرحمٰن بہاولپوری وچ مِلدا اہے۔ مَیں کئی ورھے پہلاں ہِک سرائیکی مطبوعہ کتاباں دی فہرست وچ

پوڑی مظفر خان دا حوالہ ڈِھاہئی۔جیہڑی ملتان دے مشہور لوک ادب دے ناشر مولوی فیض بخش محمد ذوالفقار تاجران کُتب اندرون پاک دروازہ ملتان دی مطبوعہ کتاباں دی فہرست ہائی۔ میں ول ایں کتاباں دے تاجر دے گودام دی بہوں پھلپوٹ کیتی پر پوڑی نہ ملی۔ہُن سعید بُھٹا دی ہمت نال پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دے ذریعہ ''کلیاتِ شاہ عظیم'' شائع تھیون نال میڈا ایہہ کم بہوں اگوہاں تھی پیا ہے۔''کلیاتِ شاہ عظیم'' میڈے سامنے ہے۔

سعید بُھٹا ہوریں نے بہوں محبت تے محنت نال ''کلیات شاہ عظیم'' کٹھیاں کر کے تے شاہ عظیم دی زندگی اُتے کم کر کے شاہ عظیم ہوریں کُوں اوہ مقام ڈیوایا ہے،جیں دے اوہ حق دار ہن۔104 صفحیاں دی کتاب اچھے کاغذ،سوہنے تے من موہنے ٹائیٹل نال پاکستان پنجابی ادبی بورڈ نے شائع کیتی ہے۔ پہلے اُنوی صفحیاں وچ کتاب دی تصنیف دی وجوہات،شاہ عظیم دے خاندانی حالات،شاہ عظیم ہوریں دا کُرسی نامہ تے اوہناں دی زندگی دے حالات تفصیل نال لکھ کے سعید بُھٹا نے اوہناں کوں نویں زندگی ڈے ڈتی ہے۔ہک باب پوڑیاں دی صنفِ سخن دے تعارف تے وی لکھیو نیں۔میں سعید بُھٹا ہوریں نال اتفاق کریندا اں کہ سرائیکی یاں لہندی وچ وار دا لفظ کئے نی۔مَیں ڈکشنریاں ڈُھم میکوں وار دا لفظ نہیں ملیا۔البتہ بھائی مایا سنگھ دی پنجابی ڈکشنری وچ وار دا لفظ اپنے صحیح معنیاں وچ موجود ہے پر سرائیکی تے لہندی بولن والے وار دے لفظ دے کولوں ان واقف وی کئے نہیں۔سعید بُھٹا دا ایہہ نتیجہ کہ پوڑی تے وار ہکو صنفِ سخن ہے ہر لحظ نال صحیح ہے تے ہیں کو انگریزی وچ (WAR-BALLAD) آہدے ہن۔

''کلیات شاہ عظیم'' دے مجموعہ دی ابتدا ساہیوال دی پوڑی نال شروع تھیندی ہے۔ ڈوجھی پوڑی احمد خاں سیال دی ہے۔ایندے بعد پوڑی مظفر خاں 56 بنداں تے مشتمل ہے۔ آخر وچ ایں مجموعہ کلام وچ شاہ عظیم دے 9 ڈوہڑے مکمل تے ڈو نامکمل ہن۔حوالہ جات نال گُل یارھاں ڈوہڑے ایں کم دی سوہنی تکمیل تھی گئی ہے۔کتاب دے ختم تھیون کولوں پہلوں فاضل مرتب نے شخصیات دا تعارف تے مشکل الفاظ دے معنیاں دی ہک فہرست شامل کر کے کتاب

دی افادیت بہوں ودھا ڈتی ہے۔ حالیں بہوں سارے مشکل لفظ ہن، جیہناں دے معنی درج تھیونے چاہیدے ہن۔ ایویں شاہ عظیم دا طرزِ سخن، جیہڑا اوکھرا ہے دے بارے وچ ہک باب ہونا چاہیدا ہئی۔ حسد دی بھاہ وچ سڑدے بہوں سارے کیڑے کڈھے ونج سگیندے ہن پر ایہہ ادبی خدمت ہرگز نہ ہوسی۔ کتاب دے مطالعہ تے مرتب دی محنت ڈیکھ کے بہوں خوشگوار اثر پیدا تھیندا اہے۔ سعید بُھٹا ہوریں نے 19 ویں صدی دے سرائیکی یا لہندی دے ہک شاعر دی بھال کر کے اوہناں کوں امر بنا کے سرائیکی زبان دی خدمت کیتی ہے تے ایکوں پاکستان پنجابی ادبی بورڈ نے شائع کر کے پنجاب دے لوک ادب دے ذخیرہ کوں بہوں ودھایا ہے تے ایں کم دا کوئی مُل نہیں ہوسکدا۔